

ROTTERDAMS
PHILHARMONISCH
ORKEST

Concerttoelichting

Bruckner 9 met Lahav Shani

do 24 november 2022 · 20.15 uur
vr 25 november 2022 · 20.15 uur

PROGRAMMA

dirigent **Lahav Shani**
piano **Yefim Bronfman**

Ludwig van Beethoven 1770-1827

Pianoconcert nr. 3 in c opus 37
(1797/1808)

- Allegro con brio
- Largo
- Rondo: Allegro

pauze

Anton Bruckner 1824-1896

Symfonie nr. 9 in d (1887-1896)

- Feierlich, misterioso
- Scherzo: Bewegt, lebhaft - Trio:
Schnell, Scherzo da capo
- Adagio: Langsam; feierlich

Einde concert circa 22.25 uur

Vorige uitvoeringen door ons orkest:

Beethoven Pianoconcert nr. 3: sep 2018, piano Daniel Barenboim, dirigent Lahav Shani
Bruckner Symfonie nr. 9: mrt 2017, dirigent Valery Gergiev

Een uur voor aanvang van het concert geeft Emanuel Overbeek een inleiding op het programma, toegang € 5. Kaartjes zijn aan de zaal te verkrijgen tegen pinbetaling. Voor Vrienden is de inleiding gratis.

Cover: Foto Niko Cingaryuk

Lange adem

Zeven jaar verstreken er tussen het moment dat Beethoven de eerste schetsen noteerde voor zijn Derde pianoconcert en de datum dat het stuk zijn première beleefde – en zelfs toen was de componist nog niet klaar met het uitschrijven van de solopartij. Ook Bruckner werkte zeven jaar aan zijn Negende symfonie. Maar anders dan Beethoven zou hij dat werk nooit weten te voltooien.

Bruckners aankomst in de hemel. Silhouet van Otto Böhrler, circa 1900.

Turbulent pianoconcert

Aan zijn vrienden vertelde Ludwig van Beethoven eind 1802 enthousiast dat hij met zijn muziek een nieuwe weg was ingeslagen. Hij was begonnen aan de heroïsche middenperiode in zijn oeuvre, met als sterkste voorbeeld de Derde symfonie 'Eroica'. Ook het Derde pianoconcert hoort tot die 'nieuwe weg': het is meer een symfonie met piano. Het begint met een uitgebreide orkestinleiding van maar liefst 110 maten, zonder ook maar één noot van de piano. Een gedurfde vondst zonder enig precedent.

Het concert heeft dan ook een lange ontstaansgeschiedenis gehad. De eerste schetsen kwamen op papier in 1796. Bij de première in 1803 speelde Beethoven het werk zo goed als uit zijn hoofd, de pianopartij had hij niet eens uitgeschreven. Dat deed hij pas een jaar later. En de virtuoze solocadensen schreef hij pas in 1809, zo'n veertien jaar na de eerste schetsen.

De dag van de première, 5 april 1803, verliep zeer heftisch. Beethovens leerling Ferdinand Ries herinnerde zich later dat Beethoven hem om vijf

uur 's ochtends bij zich liet komen. Hij trof de componist aan in bed, bedolven onder de papieren en koortsachtig nog partijen uitschrijvend voor het concert 's avonds. Op het programma stonden, behalve het Derde pianoconcert, het oratorium *Christus am Ölberge*, de twee eerste symfonieën en nog andere werken die toch maar geschrapt werden van het overladen programma. De repetities begonnen om acht uur 's ochtends in aanwezigheid van prins Lichnowsky. Tegen de middag liep alles nog zeer beroerd. De musici waren uitgeput, de prins liet grote manden met eten aanrukken om het moreel op te krikken. Met succes. Er werd nog de hele middag gewerkt en het concert begon om zes uur. Beethoven vroeg zijn leerling Ignaz Seyfried om bij het pianoconcert de pagina's om te slaan. 'Maar hemeltje lief', rapporteerde Seyfried later, 'dat was makkelijker gezegd dan gedaan. Ik zag bijna alleen maar lege bladzijden, met hier en daar wat Egyptische hiëroglfen die alleen Beethoven zelf kon ontcijferen. Hij speelde de hele partij grotendeels uit het hoofd, want hij had geen tijd gehad die op te schrijven. Ik was als de dood dat ik niet op het goede moment zou omslaan, en zijn kleine knikje niet zou zien. Beethoven zelf was hierover zeer geamuseerd.'

Het concert begint met typisch beethovenaanse eenvoud, met een simpel maar onheilspellend thema van vier maten. Maar wat Beethoven ermee gedaan heeft is ongelooflijk. Het eerste deel is overladen met drama, maar tegelijk in zichzelf gekeerd. En de piano, die in de eerste 110 maten moest zwijgen, neemt in het verdere verloop revanche. Na de indrukwekkende cadens blijft de piano van de partij tot

de laatste maat van de coda. Dan volgt een zangerig Largo, met prachtige arabesken in de piano, die een soort ruisende begeleiding vormen van lange spanningsbogen in het orkest. Het Rondo is ondanks de toonsoort c-klein bijzonder levenslustig en spits uitgevallen, vol plotselinge wendingen en onverwachte accenten. Het concert eindigt met een sterk opgeschroefde dramatiek en stuwung, naar het voorbeeld van Mozarts Pianoconcert in c KV491, Beethovens lievelingsconcert.

Bruckners afscheid van de wereld

Toen Anton Bruckner aan zijn *Negende symfonie* werkte, smeekte hij God dagelijks om de kracht om het te voltooien: 'Als Hij de pen uit mijn hand neemt, is het zijn verantwoordelijkheid.' Dat weten we dankzij de *Memoires* van Richard Heller, de dokter die Bruckner behandelde tot aan zijn dood op 11 oktober 1896. Maar liefst zeven jaar, van 1889 tot 1896, werkte de componist hardnekkig aan zijn *Negende*. Maar op die bewuste oktoberdag in 1896, ging Bruckner na een ochtendwandeling naar huis en overleed stilletjes, en liet zo de grootste onvoltooide symfonie sinds die van Franz Schubert achter.

Bruckners *Negende symfonie* wordt vaak genoemd als een van de belangrijkste muzikale schakels tussen de negentiende en de twintigste eeuw, omdat hij de revolutionaire vernieuwingen van Wagners *Tristan und Isolde* nog weer verder bracht. De beukende ritmes van het scherzo lijken vooruit te kijken naar Stravinsky en Bartók, terwijl de grote intervalsprongen en de schrijnende dissonanten vooruitwijzen naar de Tweede Weense School van Arnold Schönberg,

Alban Berg en Anton Webern. Bruckner heeft in de koortsige laatste twee jaar van zijn leven geprobeerd de *Finale* van zijn *Negende symfonie* te voltooien, maar de man met de zeis was hem voor. Daardoor is de *Negende* net als veel andere onvoltooide werken een eigen leven gaan leiden en zijn er diverse pogingen gedaan het werk te voltooien. Aan de bewaarde laatste schetsen van de *Finale* is te zien dat Bruckners muzikale geest nog steeds wakker was en vol fantasie, ondanks zijn afnemende gezondheid. Zoals hij het voor zich zag zou het immense vierde deel zelfs dat van de *Achtste* in omvang hebben overtroffen,

Hij trof de componist aan in bed, bedolven onder de papieren en koortsachtig nog partijen uitschrijvend voor het concert 's avonds.

met een fuga en citaten uit zijn *Te Deum*. Toch heeft het iets bevredigends en opbeurends om met het Adagio af te sluiten.

De drie wel voltooide delen zijn doortrokken van angst en doodsbefef. Net als in het onvoltooide *Requiem* van Mozart wordt het eerste deel gedomineerd door een duister d-klein. Na een zachte toon d in de strijkers en de houtblazers kondigen de hoorns naderend onheil aan. Er zijn kreten van wanhoop in verre toonsoorten en rusteloze modulaties in strijkers en hobo's. De intensiteit stijgt in gewaagde harmonieën en het orkest bereikt het luide unisono hoofdthema (alle instrumenten op dezelfde toon). Verderop passeren nieuwe themagroepen, regelmatig afgelost door de eerdere wanhoopskreten en mysterieuze pizzicati (getokkelde

tonen van de strijkers). Het deel eindigt met een gapende open kwint (toonsafstand van vijf tonen) naar het voorbeeld van Mozarts *Requiem*.

Het Scherzo doet macaber aan door verontrustende pizzicati van eerste violen en celli. Daarbij verglijden mysterieuze akkoorden boven een 41 maten lang aangehouden bastoon op Cis. Er volgt nog een machtig stampen en een misplaatste vrolijkheid van de hobo, maar 'de scherts' eindigt met een doodsgrijns in d-klein. Het Trio begint als een feënmuziek uit de pen van Mendelssohn. Maar het duivelse Scherzo komt alweer aangedenderd.

Het Adagio is Bruckners hartverscheurende vaarwel aan de wereld en het leven, met de smartelijke intervallen van de kleine nonen (toonsafstand van negen tonen) aan het begin. Een mysterieuze rol is weggelegd voor de Wagnertuba's, onder meer met een melodie die ontleend lijkt aan Wagners *Parsifal*. Maar een echt citaat is van Bruckner zelf, uit het *Miserere* van zijn *Mis in d*, en verderop na een wanhopige dissonante climax, uit het Adagio uit de *Achtste symfonie* en het eerste thema uit de *Zevende*. En dan is de rust inmiddels weergekeerd in dit bewogen afscheid.

Clemens Romijn

Lahav Shani - chef-dirigent

Geboren: Tel Aviv, Israël

Huidige positie: chef-dirigent Rotterdams Philharmonisch Orkest; music director Israel Philharmonic Orchestra

Eerder: vaste gastdirigent Wiener Symphoniker

Studie: piano aan de Buchmann-Mehta School of Music Tel Aviv; piano en directie aan de Hochschule für Musik 'Hanns Eisler' Berlijn; mentor: Daniel Barenboim

Doorbraak: 2013, na het behalen van de eerste prijs van het Gustav Mahler Dirigentenconcours in Bamberg

Daarna: gastdirecties Berliner Staatskapelle, Berliner Staatsoper, Wiener Philharmoniker, Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks, Staatskapelle Dresden, Tonhalle Orchester Zürich, Rundfunk-Sinfonieorchester Berlin, Philharmonia Orchestra, Philadelphia Orchestra, Pittsburgh Symphony Orchestra, Seoul Philharmonic Orchestra, Koninklijk Concertgebouworkest

Debut Rotterdams Philharmonisch: 2016

Foto: Olivia da Costa

Yefim Bronfman - piano

Geboren: Tasjkent, Oezbekistan

Studie: Rubin Academy, Tel Aviv bij Arie Vardi, Juilliard School, New York bij Rudolf Firkušný, Curtis Institute of Music, Philadelphia bij Leon Fleisher, Marlboro School of Music bij Rudolf Serkin

Prijzen: Avery Fisher Prize 1991, Grammy Award 1997, Jean Gimbel Lane Prize 2010, eredoctoraat Manhattan School of Music 2015

Doorbraak: 1975: debuut met Orchestre Symphonique de Montréal onder leiding van Zubin Mehta

Daarna: solo-optredens met alle grote orkesten ter wereld onder leiding van dirigenten als Daniel Barenboim, Herbert Blomstedt, Riccardo Chailly, Riccardo Muti, Yannick Nézet-Séguin, Sir Simon Rattle en Esa-Pekka Salonen; kamermuziek met Martha Argerich, Anne-Sophie Mutter, Isaac Stern, Pinchas Zukerman en vele anderen.

Debut Rotterdams Philharmonisch: 1984

Foto: James Estrin

Agenda

vr 9 december 2022 • 20.15 uur
zo 11 december 2022 • 14.15 uur

dirigent **Jukka-Pekka Saraste**
klarinet **Christoffer Sundqvist**
Wennäkoski Flounce
Nielsen Klarinetconcert
Sjostakovitsj Achtste symfonie

vr 16 december 2022 • 20.15 uur
zo 18 december 2022 • 14.15 uur

dirigent **Jan Willem de Vriend**
sopraan **Lucy Crowe**
tenor **Mauro Peter**
bariton **Christopher Purves**
koor **Laurens Symfonisch**
Haydn Die Schöpfung

do 22 december 2022 • 20.15 uur

vr 23 december 2022 • 20.15 uur
dirigent **Yannick Nézet-Séguin**
koor **Nationaal Kinderkoor**
Tsjaikovski De notenkraaker

do 29 december 2022

13.15 en 15.00 uur

vr 30 december 2022

13.15 en 15.00 uur

De notenkraaker (4+)

dirigent **Bertie Baigent**
kinderkoor **Academy of Vocal Arts**
acteurs **Eric Jan Lens, Christiaan**
Koetsier, Sanne Franssen
regie **Fons Merkies**
Tsjaikovski De notenkraaker (delen)

zo 8 januari 2023 • 10.30 uur

Music for Breakfast 2

Met **Ron Tjhuis** (althobo), **Carla**
Schrijner (cello) en collega's uit het
orkest
kamermuziek van **M. Haydn,**
Broemel, Françaix en **Vaughan**
Williams

do 12 januari 2023 • 20.15 uur

vr 13 januari 2023 • 20.15 uur

zo 15 januari 2023 • 14.15 uur

dirigent **Lahav Shani**
piano **Daniil Trifonov**
Beethoven Eerste pianoconcert
Strauss Ein Heldenleben

Orkestleden

Chef-dirigent

Lahav Shani

Eredirigent

Yannick Nézet-Séguin

Assistent-dirigent

Bertie Baigent

Eerste viool

Igor Gruppman,
concertmeester
Marieke Blankestijn,
concertmeester
Quirine Scheffers
Hed Yaron Meyerson
Saskia Otto
Arno Bons
Mireille van der Wart
Cor van der Linden
Rachel Browne
Maria Dingjan
Marie-José Schrijner
Noëmi Bodden
Petra Visser
Sophia Torrenga
Hadewijch Hofland
Annerien Stuker
Alexandra van
Beveren
Koen Stapert

Tweede viool

Charlotte Potgieter
Cecilia Ziano
Frank de Groot
Laurens van Vliet
Tomoko Hara
Elina Staphorsius
Jun Yi Dou
Bob Bruyn
Letizia Sciarone
Eefje Habraken
Maija Reinikainen
Wim Ruitenbeek
Babette van den Berg
Melanie Broers

Altviool

Anne Huser
Roman Spitzer
Galahad Samson
Kerstin Bonk
Lex Prummel
Janine Baller
Francis Saunders
Veronika Lénártová
Rosalinde Kluck
León van den Berg
Olffe van der Klein

Cello

Emanuele Silvestri
Joanna Pachucka
Daniel Petrovitsch
Mario Rio
Gé van Leeuwen
Eelco Beinema
Carla Schrijner
Pepijn Meeuws
Yi-Ting Fang

Contrabas

Matthew Midgley
Ying Lai Green
Jonathan Focquaert
Robert Franenberg
Harke Wiersma
Arjen Leendertz
Ricardo Neto

Fluit

Juliette Hurel
Joséphine Olech
Désirée Woudenberg

Fluit/piccolo

Beatriz Da Baião

Hobo

Remco de Vries
Karel Schoofs
Anja van der Maten

Hobo/althobo

Ron Tjhuis

Klarinet

Julien Hervé
Bruno Bonansea

Klarinet/ basklarinet

Romke-Jan Wijmenga

Fagot

Pieter Nuytten
Lola Descours
Marianne Prommel

Fagot/ contrafagot

Hans Wisse

Hoorn

David Fernández
Alonso
Wendy Leliveld
Richard Speetjens
Laurens Otto
Pierre Buizer

Trompet

Alex Elia
Simon Wierenga
Jos Verspagen

Trombone

Pierre Volders
Alexander Verbeek
Remko de Jager

Bastrombone

Rommert Groenhof

Tuba

Hendrik-Jan Renes

Pauken/slagwerk

Danny van de Wal
Ronald Ent
Martijn Boom
Adriaan Feyaerts

Harp

Charlotte Sprenkels